

نقش وبسایت کتابخانه‌ها در ارتقای سواد اطلاعاتی

یزدان منصوریان^۱

محمد نعیم آبادی^۲

چکیده

مقاله حاضر ضمن مروری گذرا بر مفاهیم پایه مربوط به سواد اطلاعاتی و الگوهای موجود مربوط به آن، به تبیین نقش کتابداران و بویژه جایگاه وبسایت کتابخانه‌ها در بهبود سواد اطلاعاتی کاربران می‌پردازد. طی سالهای اخیر با برجسته‌شدن رویکرد آموزشی حرفه کتابداری و اطلاع‌رسانی، کتابداران و متخصصان اطلاع‌رسانی نقش عمده‌ای در این زمینه ایفا می‌کنند. اکنون در بسیاری از دانشگاه‌ها و مراکز آموزشی دنیا همکاری مؤثری بین کتابداران، متخصصان اطلاع‌رسانی و اعضای هیئت علمی این مراکز وجود دارد و این تعامل سازنده رو به گسترش است.

ارتباط میان سواد اطلاعاتی و آموزش از راه دور و نیز نقشی که برنامه‌های آموزشی پیوسته می‌توانند در ارتقای سواد اطلاعاتی کاربران بازی کنند و مهم‌ترین عوامل و عناصر ممکن در سایت کتابخانه‌ها که بالقوه می‌توانند در این زمینه مؤثر واقع شوند، در مقاله حاضر برشمرده و تشریح شده است.

چنانچه در طراحی وبسایت یک کتابخانه اهمیت سواد اطلاعاتی و نیاز کاربران به فراگیری مهارت‌های آن مورد توجه طراح سایت باشد بی‌تردید می‌توان با لحاظ کردن رویکرد آموزشی در سایت مربوط به هدف توسعه سواد اطلاعاتی کاربران نزدیک شد.

۱. دانشجوی دکتری کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه شفیلد انگلستان

y.mansourian@sheffield.ac.uk <http://usitweb.shef.ac.uk/~y.mansourian>

۲. کارشناس ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی و رئیس بخش فناوری اطلاعات و امور رایانه سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی <http://www.i.ketabdar.com>

naimabadi@yahoo.com

مقدمه

دسترسی به انبوهی از منابع اطلاعاتی متنوع همواره به معنی تامین نیازهای اطلاعاتی افراد و استفاده بهینه از اطلاعات نیست. با گسترده شدن دامنه تولید و عرضه اطلاعات گرچه امکاناتی ارزشمند و نوین در اختیار استفاده کنندگان منابع اطلاعاتی قرار گرفته، اما در عین حال آنان را نیز با چالشهایی در زمینه بهره مندی از اطلاعات موجود روبرو ساخته است. چالشهایی که گذر از آنها بیش از هر چیز به تجهیز استفاده کنندگان به دانش و بینش چگونگی استفاده بهینه از اطلاعات وابسته است.

همزمان با گسترش امکانات دستیابی افراد به منابع اطلاعاتی، اهمیت تجهیز استفاده کنندگان به مهارت‌های لازم برای به کار بستن اطلاعات به دست آمده مطرح شد و هر روز اهمیت آن آشکارتر گردید. یکی از مفاهیم کلی که در مجموع به مهارت‌های افراد برای بهره مندی مؤثر از اطلاعات دلالت دارد سواد اطلاعاتی است.

طی سالهای اخیر و پس از طرح جدی تر این موضوع و آشکار شدن اهمیت آن، به تدریج نقش عوامل مختلف در ایجاد، آموزش و گسترش سواد اطلاعاتی مورد توجه پژوهشگران و برنامه ریزان برنامه های آموزشی قرار گرفت. اهمیت آموزش و گسترش سواد اطلاعاتی در میان شهروندان جوامع امروز به حدی است که امروزه سواد اطلاعاتی به عنوان یکی از ضروریات زندگی در قرن بیست و یکم مطرح است.

در تمام این مطالعات و طرحها یکی از موثرترین و مرتبط ترین گروههایی که به جایگاه آنان در این زمینه اشاره شده کتابداران و متخصصان اطلاع رسانی می باشند. مرور نتایج طرحهای موفق در این حوزه حاکی از آن است که آموزش و گسترش سواد اطلاعاتی در گرو تلاش مشترک آموزشگران، در همه مقاطع تحصیلی، تولیدکنندگان منابع اطلاعاتی و کتابداران و متخصصان اطلاع رسانی است. پرداختن به نقش دو گروه نخست خارج از محدوده بحث این مقاله می باشد و مبحثی جداگانه و مفصل می طلبد. در اینجا نوشتار منحصرأ به نقش کتابداران و متخصصان اطلاع رسانی و بویژه نقش آنها در طراحی سایت کتابخانه ها در این زمینه پرداخته می شود و البته قبل از طرح موضوع اصلی، تعریف سواد اطلاعاتی و مولفه های آن به اجمال مطرح می گردد.

تعریف سواد اطلاعاتی

وبر و جانسون در سال ۲۰۰۲ در یکی از تازه‌ترین تعاریف سواد اطلاعاتی، این مفهوم را به شرح زیر ارایه کردند:

سواد اطلاعاتی به معنای توانایی در اتخاذ رفتار اطلاع‌یابی مناسب به منظور شناسایی اطلاعات مورد نیاز برای تامین نیازهای اطلاعاتی است، به طوری که دسترسی به اطلاعات مورد نظر به استفاده صحیح، اخلاقی و موثر از اطلاعات در جامعه منجر شود. اطلاعات مورد نیاز ممکن است از طریق هر کانال یا رسانه‌ای که میسر باشد به دست آید (وبر و جانسون، ۲۰۰۲). در این تعریف اشاره به قید استفاده صحیح، اخلاقی و موثر از اطلاعات در جامعه در واقع به معنای تأکید بر به کار بستن اطلاعات به دست آمده در چارچوب رعایت اصولی قانونی مثل حقوق پدید آورندگان و احترام به ملاحظاتی از این دست می‌باشد.

آدانسن و نردلی (۲۰۰۳) بر سه نوع اصلی از سواد اطلاعاتی تأکید کردند. آنها بر این باورند که تنها افرادی مجهز به سواد اطلاعاتی تلقی می‌شوند که واجد سه دسته از تواناییها شامل تواناییهای فنی (سواد رایانه‌ای)، تواناییهای ذهنی (سواد عمومی یا سواد سنتی) و تواناییهای ارتباطی، که معمولاً دو گروه قبلی را در بر می‌گیرد، باشند. آنها برای هر یک از این جنبه‌ها سطوح مختلفی از مبتدی تا عالی قائل هستند و سواد اطلاعاتی را به عنوان مجموعی از این سه دسته ارزیابی می‌کنند. به بیان دیگر آدانسن و نردلی (۲۰۰۳) فردی را دارای سواد اطلاعاتی می‌شناسند که از مجموعه‌ای از این تواناییها برخوردار باشد نه فقط یکی از آنها.

هفت اصل سواد اطلاعاتی

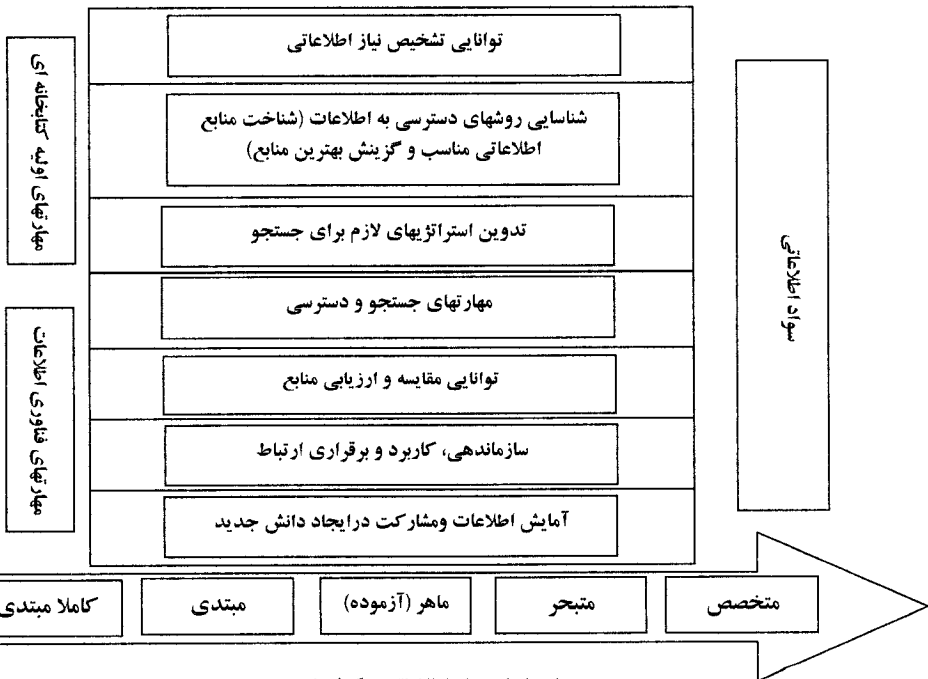
انجمن کتابخانه‌های دانشگاهی و ملی انگلستان در سال ۱۹۹۹ مدلی را که از هفت مولفه اصلی تشکیل شده برای تبیین مفهوم سواد اطلاعاتی ارائه کرده است.

۱- همان طور که در این مدل (صفحه بعد) نشان داده شده توانایی هر فرد در تشخیص نیاز اطلاعاتی نخستین جز سواد اطلاعاتی او و مقدمه مهارتهای بعدی محسوب می‌شود. بدیهی است اگر افراد در تشخیص و تبیین آنچه که به آن نیاز دارند موفق نباشند، بعد است توفیقی در مراحل بعدی کسب کنند.

۲- مرحله یا اصل دوم شناسایی روشهای دسترسی به اطلاعات است. این مرحله شامل شناخت منابع اطلاعاتی مناسب اعم از منابع چاپی و الکترونیکی و گزینش مناسب‌ترین منابع است.

- ۳- سومین اصل توانایی تدوین استراتژی جستجو در منابع برگزیده است. این مهارت خود مستلزم کسب آگاهی لازم نسبت به ساختار پایگاههای اطلاعاتی و سایر منابع می باشد.
- ۴- اصل چهارم به مهارتهای جستجو و بازیابی اطلاعات مثل آگاهی از امکانات جستجوی پیشرفته اشاره دارد. این اصل همچنین توانایی در استفاده از فناوریهای اطلاعاتی و ارتباطی و استفاده بهینه از خدمات نمایه سازی و چکیده نویسی و نمایه های استنادی و استفاده از خدمات آگاهی رسانی جاری برای به روز ماندن را نیز در بر می گیرد.
- ۵- مرحله یا به بیان دیگر اصل پنجم مربوط به دانش استفاده کنندگان درباره چگونگی ارزیابی و مقایسه منابع و معیارهای ارزیابی آنها و همچنین آگاهی از بحث کیفیت منابع و چگونگی تعیین اعتبار آنها است.
- ۶- اصل ششم به مهارت افراد در استفاده از اطلاعات به دست آمده و مرتبط ساختن آن با دانسته های قبلی دلالت دارد. کسب این مهارتها مستلزم دانستن روشهای استناد دهی و رعایت اصولی قانونی مثل حقوق پدید آورندگان است.
- ۷- سرانجام اصل هفتم عبارت از توانایی آمایش اطلاعات و مشارکت در تولید دانش جدید است. این اصل در واقع یکی از اهداف اصلی آموزش عالی می باشد.

هفت اصل سواد اطلاعاتی برگرفته از:

Information skills in higher education: a SCONUL Position Paper (1999) [Online]
http://www.sconul.ac.uk/pubs_stats/pubs/99104Rev1.doc

ویژگیهای یک فرد برخوردار از سواد اطلاعاتی

بر اساس "استاندارد مهارت سواد اطلاعاتی برای آموزش عالی" انجمن کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی آمریکا (۲۰۰۰) یک فرد برخوردار از سواد اطلاعاتی از ویژگیهای زیر برخوردار است:

- ۱- توانایی در تعیین درجه نیاز به اطلاعات؛
 - ۲- توانایی در دسترسی موثر و بهینه به منابع اطلاعاتی؛
 - ۳- آگاهی از چگونگی ارزیابی منتقدانه منابع اطلاعاتی و مآخذهای آن؛
 - ۴- مهارت در ایجاد پیوندهای لازم بین اطلاعات برگرفته از منابع اطلاعاتی برگزیده و دانسته‌های قبلی خود؛
 - ۵- توانایی به کارگیری و استفاده بهینه از اطلاعات به دست آمده برای انجام مقصود مورد نظر؛
 - ۶- اطلاع از ملاحظات قانونی، اقتصادی و اجتماعی مربوط به استفاده و دسترسی به اطلاعات (مثل حقوق مؤلف، شیوه استناد دهی و موارد مشابه).
- دوهرتی (۱۹۹۹) اطلاعات را به عنوان کالایی ضروری برای بقا معرفی می‌کند و در ادامه بیان می‌دارد که ... هدف ما باید تربیت کاربرانی باشد که بتوانند از منابع اطلاعاتی منتقدانه بهره‌مند شوند. کاربرانی که بتوانند استفاده کنندگانی مطلع، مستقل و منتقد از منابع اطلاعاتی باشند و از مهارتهایی که در این زمینه آموخته‌اند در راهی بهره‌مند شوند که آنان را به دانشجویان مادام‌العمر تبدیل کند.
- براساس تعریف مطرح شده توسط انجمن کتابداران آمریکا در سال ۱۹۸۹ فردی دارای سواد اطلاعاتی تلقی می‌شود که بتواند نیاز اطلاعاتی خود را بشناسد، به نحو مؤثری منابع اطلاعاتی لازم را بیابد و اطلاعات به دست آمده را ارزیابی نموده و از آن استفاده کند. در این تعریف چهار عنصر درک نیاز اطلاعاتی، توانایی ارزیابی بهینه، ارزیابی منابع و استفاده مؤثر از اطلاعات اهمیت دارد.

عواملی که بر اهمیت سواد اطلاعاتی افزوده است

مهم‌ترین عواملی که در سالهای اخیر بر اهمیت سواد اطلاعاتی افزوده است را

می‌توان به شرح زیر خلاصه نمود:

- ۱- گسترش روزافزون فناوریهای اطلاعاتی و ارتباطی و پیوند مستمر آنها با زندگی روزمره افراد.
- ۲- توسعه آموزش عالی بویژه در مقاطع تحصیلات تکمیلی و تنوع دانشجویان و دوره‌های آموزشی.
- ۳- تغییر در شیوه‌ها و رویکردهای آموزشی و توجه بیشتر به جایگاه تفکر انتقادی در آموزش.
- ۴- تخصصی‌تر شدن زمینه‌های مطالعاتی و تحقیقاتی در همه رشته‌های علمی.
- ۵- انفجار اطلاعات، آلودگی اطلاعات و ضرورت استخراج منابع مناسب و معتبر.
- ۶- گسترش دوره‌های آموزش از دور و محبوبیت آن در میان طبقات جامعه از جمله افراد شاغل.
- ۷- افزایش تنوع در موضوعها و شکل منابع اطلاعاتی.
- ۸- آشفته‌گی موجود در سازماندهی و اعتبار منابع الکترونیکی دسترس‌پذیر از اینترنت.
- ۹- توجه بیشتر به ضرورت آموزش همگانی و آموزش مادام‌العمر.
- ۱۰- نیاز به همگامی با پیشرفتهای برق‌آسای فناوری.

مهارتهای اطلاعاتی یا مهارتهای فناوری اطلاعات

گرچه امروزه موضوع سواد اطلاعاتی و اهمیت آن به نحو چشمگیری با مسایل مربوط به فناوری اطلاعات و ارتباطات پیوند خورده است اما در واقع سابقه طرح آن به سالها قبل از فراگیر شدن این امکانات یعنی به اوایل دهه ۱۹۷۰ باز می‌گردد (بروس، ۲۰۰۲). طی سی سال اخیر همراه با رشد انفجارگونه و بی‌سابقه منابع اطلاعاتی و پیشرفت برق‌آسای انواع ابزارهای ذخیره و بازیابی اطلاعات، ضرورت پرداختن به سواد اطلاعاتی بیش از گذشته احساس شده است.

در بعضی منابع سواد اطلاعاتی وابسته و گاهی مترادف با مهارتهای فناوری اطلاعات تلقی شده است. گرچه مهارتهای فناوری اطلاعات جزئی از سواد اطلاعاتی

محسوب می‌شود، اما این دو مفاهیمی یکسان نیستند. به نظر می‌رسد که واژه مهارت‌های اطلاعاتی در این زمینه مناسب‌تر بوده و از جامعیت بیشتری برخوردار باشد. مهارت‌های فناوری اطلاعات خود شامل (۱) مهارت‌های اولیه (مثل استفاده از صفحه کلید، موشواره، چاپگر و مدیریت فایلها) (۲) آشنایی با نرم افزارهای استاندارد (مانند نرم افزارهای آفیس و پایگاه‌های اطلاعاتی) (۳) کاربری شبکه (نظیر پست الکترونیکی، موتورهای جستجو و مرورگرهای وب) است.

اما مهارت‌های اطلاعاتی یا به بیان دیگر مهارت‌های مدیریت اطلاعات شامل آشنایی با منابع اطلاعاتی، معیارهای ارزیابی منابع، تکنیک‌های استفاده صحیح از منابع اطلاعاتی و مهارت‌های ارائه و بازنمایی اطلاعات است.

این امر بویژه در مورد مهارت‌های اطلاعاتی در آموزش عالی صادق است چرا که مشارکت در تولید دانش یکی از اهداف آموزش عالی می‌باشد و تنها در اختیار داشتن مهارت‌های فناوری اطلاعات برای این منظور کافی نیست و قابلیت‌های بیشتری را می‌طلبد. به بیان بهتر واژه سواد اطلاعاتی دلالت بر مفهومی کلی‌تر و جامع‌تر دارد که زیرمجموعه‌هایی شامل مهارت‌های فناوری اطلاعات و مهارت‌های اطلاعاتی را در بر می‌گیرد.

ضرورت تاکید بر تفاوت و تمایز این دو مفهوم به این واقعیت باز می‌گردد که طی سالهای اخیر گاهی در بعضی موارد، و البته به اشتباه، اطلاعات با کامپیوتر همسنگ تلقی می‌شود. شاید این تصور از آنجا ناشی می‌گردد که به دلیل گسترده‌گی کاربرد ابزارهای رایانه‌ای در تولید ذخیره و بازیابی اطلاعات بعضی از افراد تنها آنچه را که از کامپیوتر به دست می‌آید اطلاعات می‌پندارند. توجه به همین نکته نقش کتابداران را بیش از پیش آشکار می‌کند. کتابداران با تکیه بر مفاهیم نظری حرفه خود و انعکاس آن در وبسایت کتابخانه می‌توانند نقش کلیدی خویش را در این زمینه ایفا کنند.

چرا وبسایت کتابخانه مهم است؟

پس از بیان اهمیت سواد اطلاعاتی و مؤلفه‌های آن، در اینجا لازم است به این پرسش پاسخ داده شود که اهمیت وبسایت کتابخانه‌ها در این زمینه چیست. با توجه به قابلیت‌های منحصر به فردی که محیط وب دارد از جمله ابرمتن بودن آن و ویژگی‌های دیگر

می‌توان برای هر وب‌سایت کتابخانه ای دو نقش عمده قائل شد. در این مقاله این دو نقش یا کارکرد تحت عنوان نقش درون کتابخانه ای و برون کتابخانه ای معرفی می‌شود. در توضیح این دو مفهوم پیشنهادی باید گفت که منظور از نقش درون کتابخانه ای نقشی است که یک وب‌سایت کتابخانه در هدایت کاربران به منابع موجود در همان کتابخانه ایفا می‌کند و از آن جمله می‌توان به پیوندهایی که از طریق سایت کتابخانه به فهرست پیوسته عمومی (اپک)، مجلات الکترونیکی که کتابخانه مذکور عضو است یا موارد مشابه اشاره نمود. اما بدیهی است که عملکرد وب‌سایت کتابخانه به اینجا ختم نمی‌شود. جایگاه وب‌سایت کتابخانه‌ها در زمینه رهنمون ساختن کاربران به منابع دیگر موجود در وب کارکرد دیگری است که از وب‌سایت کتابخانه‌ها انتظار می‌رود. اگر این کارکرد در مواردی حتی مهم تر از نقش درون کتابخانه ای وب‌سایت نباشد، بی تردید کم‌اهمیت تر از آن نیست. وب‌سایت یک کتابخانه نه تنها باید دریچه به منابع موجود در کتابخانه باشد بلکه باید همچون دروازه ای به سایر منابع اطلاعاتی خارج از کتابخانه عمل کند.

استابینگز و براین (۲۰۰۳) از دانشگاه لافبرو در یک مطالعه پژوهشی چهل و هفت مورد از منابع الکترونیکی توسعه سواد اطلاعاتی وب‌سایتها در انگلستان را مورد ارزیابی و بررسی قرار دادند. آنان در پایان پژوهش خود این منابع را به سه دسته اصلی تقسیم کردند. این سه دسته اصلی عبارت بودند از تورهای مجازی، آموزش استفاده از فهرستهای عمومی پیوسته کتابخانه‌ها (اپکها) و منابع آموزش مهارتهای اطلاع‌یابی. از این چهل و هفت مورد، تنها چهار مورد جز تورهای مجازی، نه مورد منابع مربوط به آموزش استفاده از فهرستهای عمومی کتابخانه‌ها بود و بقیه موارد یعنی بیست و هشت منبع مورد ارزیابی جز منابع آموزش مهارتهای اطلاع‌یابی محسوب می‌شد.

کاربران اینترنت برای دسترسی و استفاده بهینه از منابع اطلاعاتی باید به مهارتهای سواد اطلاعاتی مجهز باشند و چنانچه یک وب‌سایت کتابخانه ای با این رویکرد تدوین شده باشد می‌تواند این وظیفه را به خوبی انجام دهد.

ملاحظات اساسی قبل از طراحی وب‌سایت کتابخانه‌ها با رویکرد توسعه سواد اطلاعاتی

بدیهی است که موفقیت هر سایت کتابخانه ای که با هدف گسترش و ارتقای سطح سواد اطلاعاتی کاربران تدوین می‌شود مستلزم تدوین یک خط مشی مدون با در نظر

گرفتن ملاحظات لازم در این زمینه است.

مهم ترین این ملاحظات را می‌توان به شرح زیر خلاصه نمود:

۱- شناخت مخاطبان اصلی وبسایت

گرچه امکان دسترسی تمام کاربران اینترنت به وبسایت کتابخانه میسر است اما این به آن معنا نیست که تمام آنها مخاطبان سایت کتابخانه باشند. بدیهی است که سایت یک کتابخانه نمی‌تواند به گونه ای تدوین شود که پاسخگوی تمام نیازهای کاربران اینترنت باشد. این امر نه میسر است و نه مطلوب، چرا که بسته به نوع هر کتابخانه جامعه استفاده کننده متفاوت است و نیاز آنها در اولویت قرار دارد.

۲- وبسایت به عنوان مکمل آموزش کاربران و نه جایگزین آن

با توجه به اهمیت آموزش کاربران لازم است همواره این نکته مد نظر باشد که وبسایت کتابخانه تنها می‌تواند به عنوان مکمل آموزش کاربران عمل کند و نه به عنوان جایگزین آن. بنابراین لازم است که برنامه های آموزشی کتابخانه استمرار یابد.

۳- آموزش کارکنان همزمان با توسعه وبسایت

لازم است دوره های آموزشی برای کارکنان همزمان با توسعه وبسایت برگزار شود و آنان چگونگی بهره مندی از امکانات سایت را فرا گیرند و به کاربران منتقل کنند.

۴- ترسیم برونداد مورد نظر از طراحی وبسایت

۵- حصول اطمینان از وجود منابع رایانه ای (سخت افزاری و نرم افزاری) در جامعه استفاده کننده

اجزای وبسایت کتابخانه که در توسعه سواد اطلاعاتی مؤثرند

به طور خلاصه مهم ترین اجزای وبسایت یک کتابخانه که می‌توانند در توسعه سواد اطلاعاتی مؤثر باشند عبارتند از:

۱. ارائه اطلاعات عمومی پیرامون کتابخانه و خدماتی که ارائه می‌دهد.

وبسایت یک کتابخانه همچون دریچه ای گشوده به داخل آن کتابخانه است و

انتظار می‌رود اطلاعات مورد نیاز کاربران را برای کسب آشنایی بیشتر با کتابخانه و منابع

آن در اختیار آنان قرار دهد. از این رو لازم است در طراحی و تدوین وبسایت این موضوع لحاظ شود.

۲. راهنمای استفاده از فهرست کتابخانه و امکانات جستجو پیشرفته آن

نتایج پژوهشهای قبلی نشان داده که معمولاً کاربران از امکانات جستجوی پیشرفته در فهرستهای کتابخانه ای استفاده نمی کنند و جستجوهای آنها به یک یا دو کلید واژه در صفحه جستجوی ساده محدود می شود. یکی از دلایل این امر عدم آشنایی آنان با امکانات جستجوی پیشرفته است. برای حل این مشکل وبسایت کتابخانه ها می توانند با درج راهنمای استفاده از امکانات جستجو پیشرفته احتمال استفاده از این امکانات را بهبود بخشند و کاربران را به استفاده از امکانات پیشرفته ترغیب کنند.

۳. آموزش چگونگی تدوین استراتژی جستجو و انتخاب کلید واژه‌ها

اغلب کاربران با مفاهیم و جزئیات نظامهای بازیابی اطلاعات آشنا نیستند و به همین دلیل کلیدواژه هایی که انتخاب می کنند بیش از آنکه منطبق بر واژگان بکار رفته در نظام بازیابی اطلاعات باشد مبتنی بر زبان طبیعی است. از سوی دیگر اهمیت تدوین استراتژی جستجوی دقیق در بازیابی اطلاعات نیز برای آنها چندان روشن نیست. بنابراین، ممکن است که آنها نتایج مطلوبی از فرآیند جستجو کسب نکنند. از این رو چنانچه یک وبسایت کتابخانه بتواند آنان را در این زمینه راهنمایی کند، نتایج جستجوی آنان به نحو چشمگیری بهبود خواهد یافت.

۴. آموزش جستجو در اینترنت و استفاده از موتورهای کاوش

از آنجا که موتورهای کاوش از مهمترین و معمولترین ابزارهای جستجو در محیط اینترنت محسوب می شوند، آموزش چگونگی استفاده بهینه از این موتورها می تواند نقش مهمی در ارتقاء نتایج بازیابی کاربران داشته باشد.

۵. راهنمای بازیابی اطلاعات از پایگاههای اطلاعاتی و مجله های الکترونیکی

امروزه پایگاههای اطلاعاتی و مجله های الکترونیکی سهم عمده و قابل توجهی در تأمین نیازهای اطلاعاتی افراد بویژه در محیطهای دانشگاهی ایفا می کنند. استفاده مفید از این منابع مستلزم آموزش و یادگیری است و وبسایت کتابخانه ها می توانند در این زمینه مفید واقع شوند.

۶. معرفی مهم ترین معیارهای ارزیابی و مقایسه منابع چاپی و الکترونیکی

همان طور که در قسمتهای قبلی این مقاله اشاره شد توانایی در مقایسه و ارزیابی منابع بازیابی شده یکی از مؤلفه های سواد اطلاعاتی است. فرآیند ارزیابی منابع مبتنی بر معیارهای ارزیابی است و وبسایت کتابخانه ها می توانند این معیارها و منابع موجود در این زمینه را به کاربران معرفی کنند.

۷. ارائه شیوه‌های استاندارد استناد دهی به منابع چاپی و الکترونیکی

در زمینه استناد دهی به منابع چاپی و الکترونیکی دستورالعملها و استانداردهای جهانی وجود دارد که هر فرد برخوردار از سواد اطلاعاتی لازم است با این الگوها آشنا باشد. تنوع و گوناگونی قابل توجهی در این استانداردها وجود دارد و لازم است وبسایت کتابخانه ها در این زمینه به راهنمایی کاربران پرداخته و متداول ترین و معتبرترین دستورالعملها را به آنان معرفی کنند.

۸. طرح مسئله حق مؤلف، اهمیت آن و ارائه مأخذ قانونی در این زمینه

اهمیت حقوق مولفان در بعضی از جوامع هنوز چندان شناخته شده نبوده و لازم است جایگاه این موضوع بیش از پیش مورد توجه قرار گیرد و اهمیت آن برای کاربران تبیین شود و این موضوع نیز یکی از بخشهایی است که می تواند در تدوین سایت کتابخانه مورد توجه قرار گیرد.

۹. ارائه رهنمودهایی پیرامون چگونگی تهیه گزارشهای پژوهشی و مرور نوشتارها

توانایی مرور نوشتارها و استخراج اطلاعات از منابع موجود و تولید اطلاعات جدید یکی از تواناییهای مهم در زمینه سواد اطلاعاتی است و کسب این توانایی نیازمند یادگیری اصول و روشهایی است که وبسایت کتابخانه می تواند در این خصوص به کاربران کمک کند.

۱۰. ارائه منابعی پیرامون مفهوم و اهمیت تفکر انتقادی

همانطور که در قسمتهای قبلی اشاره شد تفکر انتقادی یکی از مؤلفه های مهم در سواد اطلاعاتی است. وبسایت کتابخانه ها می توانند منابع سودمند در این زمینه را به کاربران معرفی نموده و از این رهگذر به بهبود تواناییهای تفکر انتقادی کاربران کمک کنند.

بحث و نتیجه

گسترش سواد اطلاعاتی فرآیندی مقطعی و گذرا نیست بلکه نیازمند آموزش مستمر و مادام‌العمر است. رسیدن به جامعه‌ای برخوردار از سواد اطلاعاتی مستلزم همکاری و تعامل پیوسته بخش‌های آموزشی آن، کتابداران و متخصصان اطلاع‌رسانی است. در این میان نقش کتابداران دارای اهمیت است. آنچه در این مقاله مورد بررسی قرار گرفت نقش وب‌سایت کتابخانه‌ها به عنوان ابزاری برای توسعه سواد اطلاعاتی بود. از آنجا که کاربران کتابخانه‌ها بدون محدودیت زمانی و مکانی می‌توانند از منابع وب‌سایت استفاده‌کننده منابع اطلاعاتی موجود در وب‌سایت کتابخانه‌ها می‌تواند در این زمینه کاملاً مفید و مؤثر باشد.

آنچه که اهمیت دارد آگاهی کتابداران نسبت به نیازهای کاربران و بویژه نیاز آنان برای یادگیری مهارت‌های سواد اطلاعاتی است. خوشبختانه پیشرفتهای اخیر در زمینه طراحی سایت‌های تعاملی و گسترش روز افزون دسترسی افراد به اینترنت، فرصت مناسبی برای تحقق این هدف محسوب می‌شود.

چنانچه وب‌سایت کتابخانه‌ها با چنین رویکردی طراحی و ساخته شود، کاربران اینترنت می‌توانند با بهره‌گیری از منابع موجود در وب‌سایت کتابخانه‌ها مهارت‌های سواد اطلاعاتی خود را ارتقا بخشند و در نتیجه استفاده بهتری از اطلاعات به عمل آورند.

منابع

- Association of College and Research Libraries. (2000). *Information Literacy Competency Standards for Higher Education*. Chicago: ACRL. [On-line] <http://www.ala.org/acrl/ilcomstan.html> [Accessed 20 October 2003]
- American Library Association. Presidential Committee on Information Literacy (1989). Final Report. Chicago: American Library Association
- Bawden, D. (2001) "Information and digital literacies: a review of concepts." *Journal of Documentation*, 57 (2), 218-259.
- Bruce, C.S. (2002). "Information literacy as a catalyst for educational change: a background paper". White Paper prepared for UNESCO, the U.S. National Commission on Libraries and Information Science, and the National Forum on Information Literacy, for use at the Information Literacy Meeting of Experts, Prague, [Online]

<http://www.nclis.gov/libinter/infolitconf&meet/papers/bruce-fullpaper.pdf>
[Accessed 30 October 2003]

Doherty, J; Hansen, M.; Kaya, K. K. (1999). Teaching Information Skills in the Information Age: the Need for Critical Thinking. *Library philosophy and practice* 1, (2)

<http://www.webpages.uidaho.edu/~mbolin/doherty.htm> [Accessed 20 October 2003]

Hepworth, M. (2000). Approaches to information literacy training in higher education: challenges for librarians. *New Review of Academic Librarianship*, 6, 21-34.

Society of College, National and University Libraries (SCONUL). (1999) *Information skills in higher education: a SCONUL Position Paper*. London: SCONUL

http://www.sconul.ac.uk/pubs_stats/pubs/99104Rev1.doc [Accessed 30 October 2003]

Stubbings & Brine (2003). Reviewing electronic information literacy training packages. *Innovations in Teaching and Learning in Information and Computer Sciences* [On-line], 2 (1).

<http://www.ics.ltsn.ac.uk/pub/italics/issue1/stubbings/010.html>
[Accessed 30 October 2003]

Virkus, S. (2003) "Information literacy in Europe: a literature review." *Information Research*, 8(4), [Online]

<http://informationr.net/ir/8-4/paper159.html> [Accessed 30 October 2003]

Webber S. & Johnston, B. (2002). Assessment for information literacy. Paper presented at the International conference on IT and information literacy, 20th-22nd March 2002, Glasgow, Scotland.